

կիզխանի որդւոց և թողանց տիրած երկիրներուն, ուր որ ինքնին պտըտեցաւ և բնակեցաւ յառաջ քան զգալն և զկրեւն նախատինք իր քաղաքակցաց, և հալածուած ու մոռցուած մեռնիլ իտալական բանտի մը մէջ: Իրմէ վերջը Ասիոյ կողմերը գացին և ծանուցին փրանկիսկեանն Օտերիկ Բորտեւնուցի (1314-1350), Մարկոս Գոռնարոյ վենետկեցի (1319), Բեկոյեդդի (1335), և Մարին Սաւուդոյ (1325):

Արժանի է յիշատակութեան և լեռնարտոյ Ֆիպոնուչի Բիզացի վաճառականն, որ զիւրացոյց գրահաշուի ուսումը, զոր կ'ըսուի թէ ժէրպէր մտուց յԱրաբացոց առած, կամ ինքն հնարեց:

Փյաշիոս Ճիոյա Ամալֆիացի մտուց յիտալիա կողմնացուցի գործածութիւնը իբր յամի 1300. ասոր վրայ փրանկը կը հակառակին և իրենց կ'ընծայեն առաջնութիւնը: Մենք ալ չենք հակառակիր վառօդի գիւտին վրայօք, որ քիչ մը վերջը հնարեցաւ բաւական պարծելու բան ունինք, և աւելորդ կը սեպեմք երկրայականաց վրայ ալ վիճիւն. անտարակոյս է որ Տանգէի դարն մեծ և արգասաւոր եղաւ արուեստական և գրաւորական գիւտովք, եթէ փոքր և զրեթէ ոչինչ էր քաղաքական մասամբ, ինչպէս որ կը խոստովանի ինքնին Տանգէ:

Կը շարունակուի:

ՀԱՅԻ ՊԱՏԱՌԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՐԴ

ՆԱԾԱԿ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

(Տէս երես 17:)

Դասակարգող շքիւն կենդանեաց:

« Վտանգաւոր է յայտնապէս ցուցնել մարդուս թէ որչափ հաւասար է

անասնոց, առանց հաւաստելու անոր իր գերազանցութիւնը: Նմանապէս ալ վտանգաւոր է յայտնապէս ցուցնել իր գերազանցութիւնը՝ առանց նուաստութիւնը հաւաստելու: Բայց և այնպէս աւելի վտանգաւոր է երկուքին ծանօթութենէն ալ զինքը անգէտ բռնել: Շահաւէտը և մեծապէս օգտակարը թէ մէկին և թէ միւսին նկատմամբ զինքը ծանօթացնելն է »: (Բապալ. Խորհրդ. զԼ. Դ):

Այդ տողերը գրողը, սիրելի օրիորդ, այնչափ փոյթ չունէր պզտի աղջկանց վրայ: Գաղղիական մատենագրութեան ամենէն վսեմ հանճարներէն մէկն է. մարդ մը որ գրեթէ տղայութիւն ունեցած չէ, որովհետեւ տասուերկու տարուան հասակի մէջ, ըստ որում որ կը պատմուի, երկրաչափութիւնը ինքնիրեն մինակ հնարելու ետեւէ էր, եթէ հայրն զինքը աշխատութենէ ազատելու համար, ժամանակին չհասնէր ու գիրքը ձեռքը չտար. իսկ տասներհինգ տարուան հասակին մէջ կոնսկան հաւտուածոց վրայ անանկ ճառ մը դրեց, որ նոյն իսկ իր ժամանակակից զիտնոց մեծ զարմանք ազդեց: Ես որ քեզի հիմա կը խօսիմ, կոնական հատուածք ինչ ըսել է չեմ գիտեր. բայց անոր համար միայն կը զուրցեմ քեզի ատիկայ՝ որ հասկնաս թէ մեծապէս սուր միտք ունեցող մէկ մըն էր այդ մատենագիրը, և ես մեծապէս ուրախ եմ այնպիսի մէկի մը հեղինակութեանը ներքեւ պատասպարելու, հիմա՝ որ կը պատրաստուիմ ցուցնելու քեզի այն ստուգապէս ահաւոր նմանութիւններն որ կան ընդ կենդանին և ընդ քեզ: Քու գերազանցութիւնդ ցուցնելէն լաւագոյն բան չեմ փափաքիր: Եւ այդ գերազանցութիւնդ ոչ թէ այն մետաքսեայ հանդերձին վրայ է որ քեզի կը հագուեցնեն, կամ թէ մօրդ սենեկին բազմոցներուն վրայ, հապա այդ փոքր ողւոյն վրայ է, որ 'ի քեզ կը սկսի ծագիլ, ինչպէս արեւը երկնից վրայ, երբ առաւօտեան մառախուղը կը ճեղքէ:

Այո, այդ սկզբնաւորող մտաց վրայ կը կայանայ, որ ցարդ ներեց քեզի բոլոր պատմած գեղեցիկ պատմութիւններս հասկընալու. այդ նորաբոյս ու յստակ գիտակցութեանը վրայ կը կայանայ, որ երբ խելօք ըլլաս քեզի ուրախակից է, և երբ անպատեհ վարք մ'ունենաս՝ քեզ կը յանդիմանէ. այն ամեն բաներն որ կենդանեաց տրուած չեն, կամ գոնէ ոչ նովին չափով ինչպէս քեզի, և ուրոնց միջոցաւ քան զանոնք կը գերազանցես, նոյն այն բաներով այնչափ աւելի քան զանոնք գերազոյն կ'ըլլաս՝ որչափ աւելի 'ի քեզ զարգացում առնուն: Քու նուաստութիւնդ, — այդու նկատմամբ կը խնդրեմ ներէ Բապալ, քայց ես նուաստութիւն չեմ կոչեր զայդ, — քու կենդանեաց հետ ունեցած մեր ձաւորութիւնդ այն ձրից մէջ է՝ որոնցմով Աստուած զքեզ անոնց հետ հաւասարաբաժին ըրած է, քու կազմուածքիդ այն զարմանալեաց մէջ է՝ զորոնք ամբողջապէս և նաև ցլետինն 'ի կենդանիս գտնելու ենք. որմէն սորվիս պիտի, եթէ դեռ ևս մտքէդ չէ անցած, թէ ինչպէս դու՝ նաև անոնք ալ մի և նոյն ձեռաց գործ են, և պէտք է կրտսեր եղբայր համարիլ զանոնք, որչափ ալ 'ի սկզբան քեզի խիստ երեւնայ այդ բանը:

Ի Գաղղիա կենդանեաց պաշտպանութեան ընկերութիւն մը հաստատուած է, որ ազնիւ և արգոյ գործ մըն է, թէ պէտ և ընկերադրեալք ծաղրաբանութեանց նիւթ եղած են: Եւ յիրաւի չարաբեր շաղակրատութիւն մըն է տեղ մը բարիք ընող մարդոց ըսել թէ ուրիշ տեղ մեծագոյն բարիք կրնայ ըլլուիլ: Եղածն եղած է: Ամենայն ինչ կը ծառայէ յաճումն յառաջագիմութեան հասարակաց բարոյականին, և կարելի չէ կենդանւոյն դահիճը հարուածել առանց մի և նոյն հարուածով նաև մարդուս դահիճն ալ հարուածելու: Արդ ամենէն գեղեցիկ ճառարանութիւնն որ մէկը կրնայ յօրինել 'ի նպաստ անասունքը պաշտպանող իրաւանց, այս փոքր ճանապարհորդութիւն

է որ հիմա կենդանեաց դասակարգութեան մէջէն մէկտեղ պիտոր ընենք:

Զձին առնունք իբր օրինակ, որ շատ աւելի ստէպ պաշտպանութեան պէտք ունեցող անասուններէն է: Տուր անոր այն հացին պատառ որու պատմութիւնը մեր վրայ խօսելով զուրցեցինք. շատ կ'ախորժի այդ հացէն, անոր համար ալ իրեն շատ աղաչելու պէտք չկայ: Եթէ անկէ ետեւ այդ պատառը կարենար պատմել քեզի իր տեսածները, կը տեսնէիր որ ամեննին բան մը պակաս չկայ, հապաճշդիւ մի և նոյն պատմութիւնն է: Նախ և առաջ զայն մանրելու ատամունք կան, և լեզու մըն ալ զնոյնը կըլլելու: Ապա հագագ մը՝ որ անկէ խոյս տալու համար կը ծածկուի, և որկոր մ'որ զինքն իր մէջ կ'ընդունի, ինչպէս 'ի քեզ. ստամոքս մը հանդերձ իր հոյզերովը, որ քուկիններուդ նման են, իր տկճորի նման ձևովը և իր սորովը, միշտ անանկ ինչպէս 'ի քեզ. նրբաղի մը որուն մէջ լեղին քուկինիդ նման լերդէ մը կը բերուի. մամաջաբեր անօթք որ կաթնային մամաց մը կը ծծեն, քուկինիդ նման. անկէց անդին ալ ստուարաղի մը և միւս մասերն: Այսչափս բաւական չէ: Նաև սիրտ մըն ալ կայ հանդերձ իր երկու փորոքներովը և իր կափարչաց կրկին շարժմամբը, անանկ մէկ սիրտ մը՝ որ մեր առասպելին պզտի աղջիկը վստահ կերպով կրնար՝ ինչպէս թէ իրն ըլլար՝ ճարտարապետաց ցուցնել. այսու տարբերութեամբ միայն որ քիչ մը աւելի մեծ է: Այդ սրտին մէջ նմանապէս երակային արիւն մը հասնելով կը լեցուի և կ'երթայ այն թոքոց մէջ՝ շնչերակային կը փոխուի, ուր օդը հրաւիրուելով առազաստին երթևեկ շարժմամբը, որ քուկինիդ նման աղէկ սպասաւոր մըն է, գահավիժաբար կը թափանցէ: Այդ թոքերն ալ նմանապէս ածխի վաճառանոց մըն են. անոնց մէջ ածխական թթուի և թթուածնի մի և նոյն փոխանակութիւնը կը գործադրուի, որով յայտնի է թէ ձիուն վառարանը ինչպէս մերը անանկ կը վառի, և եթէ

լերմաչափն անոր բերնին մէջ դնես, որովհետեւ քաղաքավարաբար բերան կոչեցինք, 37 և կէս աստիճան կը ցուցնէ. տարբերութեանը վրայ խօսիլ չափեր: Վերջապէս դնա անոր արիւնը քննէ. անոր մէջ մի և նոյն շիճուկը կը գտնես և մի և նոյն մակարդը, և նաև բոլոր այն ջրաբլրատից, փոսփատից, բնածխատից խումբը, որոնցմէն խոր չեցանք, և նմանապէս քուկիններուդ նման գնտիկներ, որոնք մի և նոյն բաղադրութիւնն ունին, մի և նոյն կեանքը, կամ եթէ լաւագոյն կը համարիս մի և նոյն ազդեցութիւնը: Պէտք չունիմ քեզի ըսելու թէ իր բնածին ու բնասպիտակուցը 100 գրամի մէջ կը բովանդակեն

Բնածուխ . . 63 գրամ.

Ջրածին . . 7 »

Որոշեալ հաշիւ մըն է այդ 'ի մարդոյ ցլաղգամ, անանկ որ, ինչպէս դու, այդ ազնուական կենդանիին ալ, ըստ ըսելոյ Պիւֆֆոնի, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ քիչ մը բնածուխ, քիչ մը ջուր և քիչ մը օդ, հանդերձ ժառամբ մը աղային գոյացութիւններով, որ կենդանեաց մարմնոյն մէջ հողոյ մասը կը ներկայացնեն:

Ստոյգն ըսենք, որ եթէ չենք կրնար բոլորովին մեզի նման ըսել զձին, բայց գոնէ մեզի շատ նման է: Նոյն բանն է նաև բոլոր այն կենդանեաց նկատմամբ որ մարդ իրեն ծառայեցուցած է, որոնք և ընկերութեան պաշտպանութեանը իրաւունք մ'ունին, որովհետեւ ինչուան որոշեալ կէտ մը մարդկային ազգին կը վերաբերին: Շանը համար չեմ ըսեր, որ ըստ որում մարդուս բարեկամ, իր հարկը կը հատուցանէ հիմա:

Երբ այդ մարդուս և իր մերձաւորաց զրեթէ մի և նոյն գործարանաց կազմութիւնը կը մտածեմ, կը հարցընեմ ես ինծի թէ ինչ բան կըրցեր է անցնիլ գիտնոյ մը գլխէն, որուն անունը հոս տեղս կ'ուզեմ լռել քեզի, որ մտածեր է իր բնական պատմութեան յատալ կազմին մէջ, զմարդ առանձին ազգա-

պետութիւն մը շինել, մարդկային ազգ, որպէս զի մինչև իր ատենը ծանօթ եղող, հաւքային, շուշաւական և կենդանական, երեք ազգապետութեանց ետեւէն կցէ: Թէ Բաբալ ունեցած ըլլար այդ մտածութիւնը, իր կաւոնական հատուցածոց ճառաբանութիւնը լմացընէ լէն ետեւ՝ ներելի էր իրեն. որովհետեւ դեռ ևս խնդրոյն հմտանալու բան մը չունէր: Բայց բնապատում մը. քննիչ մը որ իր կեանքը կենդանեաց գործարանները քննելու անցուցեր է: Հաւանական է որ իր պատճառներն ունեցած ըլլայ. սակայն ստոյգ ալ է որ այդ պատճառներն իր քննութեանց յիշատակացը մէջ փնտռած չէ:

Ներէ, սիրելի դու, եթէ գրեզ մոռնալով երեւակայութեան մը դէմ կըրեցայ որ քեզի ամենեւին չհայիր: Այդ բանը բնականապէս ինծի անանկ գործի մը կ'առաջնորդէ որ շատ դիւրին չէ. սակայն աղէկ ուշադրութիւն ընելովդ ինծի օգնես պիտի: Կենդանական ազգին դասակարգութեանը վրայ է խընդիրը:

Անհուն բազմութեամբ կենդանիք կան, գիտես, և եթէ կ'ուզենք քիչ մը աղէկ քննութիւններով ճանչնալ զանոնք, հարկ է կարգ մը դնել այն անթիւ բազմութեանը որ խառնիխառն մեր քննութեանցը առջին կը ներկայանան: Առանց ատոր ոչ երբեք սկիզբը կրնանք գիտնալ, և ոչ վերջը:

Շատ կերպով կարելի է բազմութեան մը կարգ դնել. սակայն ոճը միշտ մի և նոյն է: Այս ոճը կը կայանայ այդ բազմութիւնը բազկացնող անհատները խումբ խումբ շարելու վրայ, այնպէս որ խումբին ամեն անհատից հասարակ եղած մասնաւորութեամբ մը մէկմէկէ որոշուին: Նախ մեծ խումբեր կը ձևացընեն, զորոնք յետոյ աւելի մանր խումբերու կը բաժնեն, և ասոնք ալ դարձեալ ուրիշ մանրագոյններու, մինչև որ բաւական համարին: Եւ ահա այս գործիս դասակարգութիւն անունը կու տան:

Առնենք օրինակի համար այն բազ-

մութիւնն որ կիրակի օրն 'ի Դիւիլրի կը գտնուի. շուտ մը հիմա կը դասակարգեմ քեզի զայն: Նախ և առաջ կ'որոշեմ զմարդիկ մէկ կողմը և զկանայս միւս կողմը. և այսպէս նախ կանայց դասուն վրայ կը սկսինք զբաղիլ, որովհետեւ այն է որ քեզի աւելի հետաքրքրական ըլլալու է: Նախ կ'ուզեմ զատել կարգուած կանայք անոնցմէ որ կարգուած չեն: Կարգուած կանայց մէջէն խումբ մը կը ձևացնեմ անոնցմով որ մայր են և ուրիշ խումբ մըն ալ անոնցմով որ զաւակ չունին: Միւսերուն մէջը կ'ունենամ դեռ ևս չկարգուածներուն կամ ազնկանց խումբը և այրեաց խումբը:

Առնունք հիմա աղջկանց խումբը: Կ'որոշեմ մեծերը պղտիկներէն: Պղտիկներուն մէջ կ'ամփոփեմ, եթէ հաճոյ է, թխագոյներն ու խարտեշագոյներն. և վերջապէս կը հասնիմ իմ փոքր խարտեշագոյնիս, որուն զինուորական կարգն իմ դասակարգութեանս մէջ ահա այս է. հարաւոր խարտեշագոյնից, ընկերաւոր փոքրկանց, վաշտ օրիորդաց, գունդ ոչ ամուսնացեալ կանանց, թափի կանանց: Էրիկ մարդոց բաժինն ալ նմանապէս մի և նոյն կերպով պիտոր դասակարգուի, և երկուքն ալ համախումբ՝ Դիւիլրիի քանակը ձևացնելու են:

Այս շատ դժուարին բան մը չէ. սակայն կենդանիք դասակարգել բոլորովին տարբեր բան մըն է, և ըսեմ հիմա քեզի թէ ինչու: Մենք դասակարգութեան մը պէտք ունինք զանոնք սորվելու համար. սակայն Աստուած զկենդանիս ստեղծելու համար այդպիսի դասակարգութեան մը պէտք չէ ունեցած: Զամենը մէկ հատիկ յատակագծի մը վրայ ստեղծած է, որուն չորսդին, եթէ այսպէս կրնամ միտքս բացատրել, տեսակէ տեսակ անհուն զանազանութիւններ առատացուցած է, առանց այդ այլ և այլ տեսակաց մէջ այն անայլայլելի սահմաններն հաստատելու, որ մեզի կարևոր ըլլալու էին այսօրուան

օրս խստիւ զանոնք դասակարգելու համար:

Դաշնակը սորվիլ սկսար: Դուցէ քեզի ըսած ըլլան թէ երաժշտութեան մէջ առաջարկ ըսելով ինչ կը հասկըցուի. կերտող երաժշտին նախկին գազափարն, ըսել կ'ուզեմ, որուն կը հետևի հատուածին մէկ ծայրէն մինչև միւս ծայրը, նոյն գազափարին վրայ, ինչպէս թէ կտաւ մը ըլլար, հազար ու մէկ մոտածութիւններ բանելով, որոնք մէկմէկու հետ կը խառնուին ու կը միանան: Արդ եթէ համարձակի մէկը բաղդատութիւն մը ընելու, գրեթէ այսպիսի կերպով է որ կրնանք ըմբռնել Աստուծոյ բռնած ճամբայն կենդանեաց ստեղծմանը մէջ: Հասիր ապա, և այն ստեղծականաց մէջէն քու գունդերդ ու վաշտերդ բաժնէ, ստեղծումը այդ բանը քեզի կը ներէ. սակայն քու դասակարգութեանցդ համար ոչ երբեք կը բաժնէ այն որ ինքն միութիւն կը համարի:

Կայ արդարեւ կերպ մը. և է անանկ վարիլ՝ ինչպէս ես քիչ մը յառաջ ըրի 'ի Դիւիլրի, այսինքն, առնուլ միայն մէկ յատկութիւն մը, ինչպէս բնական պատմութեան մէջ կ'ըսուի, և բոլոր այն անհատներն որ այդ յատկութիւնն ունին իրարու միացնել, խարտեշագոյնք, փոքրկունք, օրիորդք, և այլն: Ինչպէս շուտ կ'ըլլայ այդ բանը: Սակայն ապա ինչ կը հանդիպի: Դու մէկ դասու մէջ կ'ընես, քու երէց քոյրդ ուրիշ դասու մէջ, մայրդ ուրիշ դասու մէջ, և եղբայրդ ալ օտար բաժնի մը մէջ կը գտնուի, և ձեզնէ ամենէն հեռու: Այդ արոշեստական դասակարգութիւնը կը կոչուի. այլ կը տեսնես մեկէն որ բանի չգար:

Ամենէն բնական բանը, մի և նոյն ընտանեաց անհատքը մէկտեղ միացնելն է: Անոր համար ալ այն դասակարգութիւններն որ այսպէս կարգ մ'ունին քնակաւ դասակարգութիւնք կը կոչուին:

Այսպիսի տեսակ դասակարգութիւն մըն է որ ընտրած են կենդանական ազ-

զին համար: Բոլոր այն կենդանիք մէկ-տեղ առած են որ ոչ թէ մէկ յատկութիւն մը միայն կը ներկայացնեն, հապա յատկութեանց ամբողջութիւն մը, որ առհասարակ ամենուն յատուկ են, և ամենէն կարևորներն են, զորոնք և տիրող յատկութիւնք կը կոչեն, և ահով մեծ խումբեր շինած են. որոնք ապա հետ զհետէ կը ստորաբաժանին, ըստ այն երկրորդական տարբերութեց, սրոնցմով մի և նոյն խումբին տեսակները մէկմէկէ կը տարբերին: Այս կերպով բոլոր կենդանեաց տեսակները, ընդարձակ ամբողջի մը կանոնաւոր բաժանմանց մէջ ամփոփած են, ուր մարդ ինքզինքը չկորսնցնէր, որովհետեւ թէ սկիզբ մը կայ և թէ վերջ, և ուր մի և նոյն ցեղի կենդանիք քովէ քով դասեալ կան: Եթէ այդ անհուն դասակարգութեան բոլոր բաժանմունքները միահաղոյն առջևդ ներկայացնէի, քեզի շատ երկայն պիտոր երևնար, և գուցէ կիսով չափ զուարճացնէր զքեզ: Անոր համար կամաց կամաց պիտոր քընենք զանոնք, և պարզութեան համար, իւրաքանչիւր բաժնին նկատմամբ միայն այն յատկութեանց պիտոր կապուինք՝ որ մեր ի մեզ բրած քննութեանց հետ չաղկապեալ են, այսինքն սննդառութեան. անանկ որ ուր դառնաս ինքզինքդ ծանօթ աշխարհի մէջ պիտոր գտնես:

Հարկ է մի անգամ ըսեմ քեզի, թէ այս ալ քերականութեան կը նմանի: Կան մերթ ընդ մերթ, և հարկ էր թէ ըլլային, մէկ քանի բացառութիւնք, որ երկիւղածաբար քերականութեան ինքնահաճոյ օրինաց դէմ կը բողոքեն. սակայն լաւագոյն մը չըլլալով հարկ է գուհանալ, և նաեւ շնորհակալ ըլլալ անոնց որ այդ իմաստուն դասակարգութիւնը մեզի ընծայեցին, որ և հանդերձ իր կարևոր պակսութիւններովը, դեռ ևս շատ ճարտար և օգտակար է: Ոչ որ բռնադատեալ է անկարելին ընելու: Չես կրնար ըմբռնել, եթէ ուզէի մեկնել քեզի, թէ որչափ գիտութիւն, աշխատանք ու հանճար հարկ եղած է,

այդ երկայն ցուցակը ձևացնելու, որ պզտի օրիորդաց համար քիչ մը ձանձրալի է, յիշաւի սակայն գիտնոց առջին շատ աղնիւ, և գուցէ չափէն ալ աւելի գեղեցիկ. լինցնելու որ ըլլանք կ'ըսեմ քեզի թէ ինչու: Եւ որովհետեւ այն մարդոց որ մեծ ծառայութիւններ բրած են ճշմարիտ պարգև մը որ կըրնայ տրուիլ՝ անուննին տղայոց սորվեցընելն է, քեզի միաս բարով ըսելէս յառաջ, կ'ուզեմ սորվեցընել, թէ որո՞ւ պարտական ենք այդ ցուցակը, որուն վրայ այսօր լռութեամբ կ'անցնիմ:

Նախ այդ ցուցակը հաստատելու գործածուած դրութիւնը, այսինքն բընական դասակարգութեանց դրութիւնը, յետին դարուս գիտնոյ մը պարտական ենք, Պէննաու տը Ժիւսիէօ դադղիացւոյն, որ զնոյնը բուսոց վրայ փորձեց, որ են մարմնոց ուրիշ խումբ մը զորոնք կարգի դնել դիւրին չէ, ինչպէս պիտոր տեսնես երբ բուսաբանութիւնը սորվիս: Զնոյնը կենդանեաց յարմարցնողը նմանապէս Գադդիացի գիտուն մըն է, և մեր հայրենեաց փառքերէն մէկը: Իր գրուածքն ու գիտեմքն՝ բոլորովին նոր միղում մը տուին բնութեան գիտութեանը: Այդ մէկը Գէորգ Գիւլիէն է, որուն անդրին ի Մոնպէյառ կրնաս տեսնել, եթէ երբեք ան կէ անցնիս: Ստոյգն ըսելու համար, ինքն Գիւլիէն անձամբ և մինակ այդ հսկայ գործն չէ բրած, թէպէտ և պատիւն իրեն կ'երթայ ինքն ազգած և առաջնորդ եղած ըլլալուն պատճառաւ: Շատերն իրեն օգնեցին, սակայն իր օգնականներէն մէկ մը կայ, որ քան զամենը պարկեշտ և գործունեայ եղած է, և անունը կ'ուզեմ ըսել քեզի, վասն զի ինքը միւսներուն պէս՝ որ քիչ շատ հռչակաւոր եղած են, իր վարձքը չէ առած:

Այդ մէկն իր հայրենակից Լօուիս Ենառն է, որ Գիւլիէնի քննութեանց սենեակը անցուցած է բոլոր իր կեանքը, այն մեծ մարդուն հովանաւորութեանը ներքեւ անխոնջ աշխատելով, և առանց նախանձու մտածութեան ա-

նոր փառքովը զուարճանալով, զնոյն իրեն յատուկ ըրած ըլլալուն համար, և ոչ անպատճառ, որովհետև ինքն ալ նոյն փառաց մէջ իր մասն ունէր: Եթէ Գիւլիէ գոնէ տեղ մը իր այս խոնարհամիտ բարեկամը յիշած ըլլար, քեզի խօսք չէի ըներ հիմա, սակայն չէ կըրցած ժամանակ մը գտնելով գոնէ անգամ մը նշանակել այդ ամենօրեայ վառ տակակցին անծանօթ անունը. և այդ այնչափ աւելի դէշ բան մըն է՝ որչափ Գիւլիէ այն սուտանուն մեծ մարդիկներէն չէր, որ իրենց փառացը վրայ անվստահ ըլլալով՝ զնոյնը ուրիշի հետ հաւասարաբաժին ընել չեն ուզեր: Անոր համար ես ալ 'ի պատուհաս անոր որոշեցի այդ անունը քեզի սորվեցնելու, քեզի որ դեռ ևս այնչափ քիչ բան գիտես: Կը փափաքիմ որ այդ պատուհասը կարենար քեզի դաս մը ըլլալ ժամանակաւ, թէ պէտք չէ անոնք ուրանաս որ պարծանք բերող գործի մը մէջ քեզի օգնական եղան: Այդ բանը միշտ դուրս կ'ելլէ:

Կը շարունակուի:

ՍԿԻՋԲՆ ԱՐԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

(Տես Հատ. ԻԹ. էրես 141.)

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՕՐ

Յայսմ աւուր յիշատակ է վեցերորդ աւուր արարչութեանն Աստուծոյ: Յորում աւուր ասաց Աստուած՝ հանել շունչս կենդանիս ամենայն երկրի: Փառք ամենազօր կամաց արարչին. որ 'ի նուաստագունիցն սկսեալ, 'ի մեծագոյնսն ել արարչութեամբ: Զբոյսս և զտունկս արար յերկրի. և ապա զուսաւորս յերկինս: Յետոյ զլրայինս և զօղայինս՝ և ապա զցամաքային կենդանիքս՝ որ մեծ և պատուականագոյնք են քան զնոսա. վասն զի աւելի մասն կենաց ունին. և զգայութիւնս մտաւորս բանաւորաց: Բայց գիտելի է. զի նշան կենդանութեան է տուեալ յԱստուծոյ

'ի քարն մագնիտ որ է անդամանդն. և այն կենդանական նշանօքն բռնէ զերկաթն: Եւ ապա 'ի բոյսս և 'ի տունկս ետ Աստուած զնշան կենդանութեան. և ապա 'ի կառարոյսս և 'ի խեցէմորթս՝ որք միով զգայութեամբ են, և թոք և փորոտիք կոչին երկրի. և ապա յաւելւածով 'ի մեծամեծ մարմինս և 'ի կարօղսն շրջել հեռագոյնս. և ապա ըստ կարգի ելանէ 'ի չորքոտանիսն, զորոց յերրորդում աւուր զգարմանս պիտոյ յիցն բուսոյց՝ և 'ի վեցերորդի աւուրս զվայելողսն զանասունս՝ որ խոտաբուսք են. և ապա զգազանս զկերօղս անասնոցն: Եւ անասունք ասին վասն թ պատճառի. նախ՝ զի անխօք են և ասել ոչ ունին, և թ, զի անանունդք են 'ի մարդկանէ: Եւ սողունք ևս վասն թ պատճառի ասին, նախ զի կարճոտնեայք են. և շատք՝ անոտք, որ 'ի վերայ լանջացն սողան որպէս օձն յետ անիծիցն. զի նախ օձն ոտնաւոր էր և թեւաւոր՝ և ապա 'ի պորտն սողալ էառ հրամանս: Եւ թ պատճառ սողնոցն այն է՝ որ ձայնիւ սողեն՝ այսինքն սղան: Որպէս և գազանք, վասն թ պատճառաց. նախ՝ զի պատառօքք են. և են ոմանք որ պատառածոցն գէղ ասեն. և թ, զի անճոռնիք են, կոպիտք և անհեթեթք: Որպէս ասեն զբոնոնոսն նման եզին որ զկուն ձգէ և զմարդն այրէ. և այլ գազան կայ՝ որ զմազն ձգէ և զորսորդն սպանանէ. որպէս ողնին որ զփուշն ձգէ: Գոն և այլ գազանք կարծեղջիւրք և սուրք՝ որ զապառաժն տաչէ: Եւ քեզ վկայ խոզն վարազ. զի յընդեւական իրաց հաստատեսցի և հուատարիմ լիցի անսովոր խապարս: Եւ 'ի Հապաշաստան ասեն գոլ վիշապամարդք, և այծամարդք, ոտն այծու՝ և այլ հասակն ձիոյ: Եւ են որ ձեն ձիոյ է՝ և կերպարանն մարդոյ՝ և մի եղջիւր 'ի զլուխն ունին. և եղջիւրն նման է ցրուկոյ, այս ինքն իբրև զդունչ՝ զլսողն լի երկայնեալ 'ի ճակատն 'ի վեր: Են և այլ ահագնատեսիլ գազանք. յորոց և զոմանս ետես սուրբ հայր Անտոն 'ի գնալն առ Պօղոս: Եւ սալամանդր գա-